

Pabaltijį, pasiekia Pietinę Suomiją ir Ladogos bei Onegos ežerų pietines apylinkes (Ostrauskas, 2000). Šiai kultūrai būdingi vadinamieji Pulli tipo įklotiniai strėlių antgaliai iš taisyklingų skelčių, nelygiašoniai trikampiai mikrolitai, ašmenėliai iš skelčių dalių statmenai retušuotais šonais ar galais. Kundos kultūra gamtamokslinėmis datomis yra datuojama preborealio viduriu – borealio pradžia (VIII tūkst. pr. Kr. vidurys – VII tūkst. pr. Kr. pradžia) (Brzozowski, Siemaszko, 1995; Zagorska, 1992; Янитс, 1990).

Preborealio viduryje (VIII tūkst. pr. Kr. vidurys) Pietų Lietuvą pasiekia Kudlajevkos kultūros nešėjai iš Polesės. Kudlajevkos kultūros gyvenvietėms yra būdingi kiek kitokio tipo mikrolitiniai antgaliai – vadinamieji Kudlajevkos-Stavinogos tipo mikrolitiniai antgaliai statmenai retušuotu vienu šonu. Paprastai šie mikrolitai yra pagaminti dvipusio statmeno retušo ir mikrorėžtukinės technikos pagalba. Lenkijoje Stavinogos tipo stovyklavietės ir joms artima Komornicos kultūra yra datuojamos preborealio antrąja puse – borealiu (VIII tūkst. pr. Kr. II pusė – VII tūkst. pr. Kr.) (Schild, 1996). Pietų Lietuvos ankstyvojo mezolito stovyklavietėse dažnai aptinkama ir Kundos bei Kudlajevkos kultūroms būdingų dirbinių; kartais vyrauja vienai, kartais kitai kultūrai būdingi dirbinių tipai. Galbūt dalis radinių priklauso nevienalaikėms atskirų kultūrų stovyklavietėms, tačiau ilgą laiką greta gyvavusios kultūros greičiausiai tarpusavyje sąveikavo. Ryškiausia Kundos kultūros stovyklaviečių koncentracija Pietų Lietuvoje yra aptikta Merkinės apylinkėse: tai Pamerkinės, Jonionių, Netiesų 1-oji, Merkinės 3-oji ir Merkinės 3A gyvenvietės. Ryškūs Kudlajevkos ir menkesni Kundos kultūrų keliolikos nevienalaikių stovyklaviečių pėdsakai Kabelių 2-osios senovės gyvenvietės viduriniame sluoksnyje buvo datuoti preborealio antrąja puse – borealio pirmąja puse (Ostrauskas, 2001). Stovyklavietės iš Kundos, Kudlajevkos bei Komornicos kultūrų kontaktinės zonos su galbūt hibridinio tipo titnago kompleksais yra žinomos Šiaurietinėje Lenkijoje (Brzozowski, Siemaszko, 1995).

Manoma, kad borealio pradžioje Pietų Lietuvą pasiekė nauja gyventojų migracijos banga, siejama su Maglemozės kultūra (pietinis Baltijos pajūris). Archeologinėje literatūroje persikėlėlių sukurta kultūra pagal kapą Lenkijoje paprastai yra vadinama Janislavicų vardu. Lietuvoje dažnai yra vartojamas tiesiog Maglemozinės kultūros vardas (Rimantienė, 1996). Šiai kultūrai yra būdingas platus mikrorėžtukinės technikos panaudojimas, lancetiniai ir trapeciniai strėlių antgaliai, nelygiašoniai trikampiai mikrolitai, ovaliniai kirveliai. Žinomiausia šios kultūros stovyklavietė Pietų Lietuvoje yra Maksimonių 4-oji, tyrinėtojų paprastai priskiriama ankstyvajam – borealio – kultūros etapui, kadangi jos inventoriuje dar nėra trapecinių strėlių antgalių. Daugelis Janislavicų kultūros gyvenviečių Lenkijos, Lietuvos, Ukrainos ir Baltarusijos teritorijose gyvavo atlančio pirmojoje pusėje (VI tūkst. pr. Kr. – V tūkst. pr. Kr. I pusė). Šiam etapui priskirtinos Varėnės 2-oji gyvenvietė ir Kabelių 2-osios senovės gyvenvietės viršutinis sluoksnis, datuotas 7250 ± 200 b.p. (Ta-2599). Šią datą patvirtina durpių sluoksnio, esančio tiesiai virš radinių horizonto, datavimas 7060 ± 150 b.p. (Ta-2610).

Maždaug V tūkstantmečio pr. Kr. viduryje (pagal aplinkinių kraštų nekalibruotas C-14 datas) Janislavicų kultūros gyventojų grupės Pietų Lietuvoje pasiekė Centrinės Europos neolito kultūrų įtaką. Iš pradžių buvo perimta keramikos gamybos technologija. Su jos pasirodymu Lietuvoje yra siejama neolito laikotarpio pradžia. Kiek vėliau Lietuvoje žmonės išmoko gludinti, gręžti ir pjauti akmenį, susipažino su gamybinio ūkio – žemdirbystės ir gyvulininkystės – pradmenimis. Lietuvoje neolito laikotarpis chronologiniu ir kultūriniais požūriais yra skirstomas į du tarpsnius: į ankstyvąjį ir vidurinį (V tūkst. pr. Kr. vid. – IV tūkst. pr. Kr. pr.) bei vėlyvąjį (III tūkst. pr. Kr. – II tūkst. pr. Kr. pr.).

Ankstyvojo ir vidurinio neolito laikotarpiu Pietų Lietuvoje gyvavo neolitinė Nemuno kultūra. Jos susiformavimas sietinas su vėlyvojo mezolito Janislavicų kultūra, iš pietinių kaimynų perėmusia įgudžius gaminti keramiką. Trūkstant iki šiol gamtamokslinių datų Pietų Lietuvos neolito datavimas buvo paremtas tipologiniais keramikos požūriais – molio mase, puodų forma ir ornamentika. Ankstyvosios, vadinamosios Dubičių tipo, keramikos molio masė buvo liesinta augalinėmis priemaišomis ir puošta duobučių bei šukinio štampos išpaudėlių pavienėmis eilutėmis indo viršutinėje dalyje. Žymiausios šio etapo gyvenvietės: Dubičių 3-oji, Kašėtų 1-oji. Vėliau puodų molio masė, be augalinių, pradėta liesinti ir grūsto kvarcito priemaišomis, kuris laikui bėgant visiškai pakeitė kapotus augalus. Puodų forma ir ornamentika tapo sudėtingesnės. Vidurinio neolito etapui priskirtinos Papiškių 4B, Šakių, Margių 1B, Versminio upelio 1B, Kašėtų 1-oji, Grūdės ežero 3-oji ir kt. gyvenvietės (Rimantienė, 1996).

Vėlyvojo neolito laikotarpiu Pietų Lietuvoje šalia Nemuno kultūros gyvenviečių pasirodė Virvelinės keramikos ir Pamarių kultūrų gyvenvietės. Žymesnės vėlyvojo neolito – žalvario amžiaus pradžios Nemuno kultūros gyvenvietės: Margių 1-oji, Barzdžio miško 1-oji, Karaviškių 6-oji. To paties laikotarpio tyrinėtoms Pamarių kultūros gyvenvietėms: Lynupio, Varėnės 5-oji, Šakių lankos, Katros ištakų 1-oji. Minėtoms kultūroms veikdamos viena kitą Pietų Lietuvoje gyvavo ilgai ir išliko iki žalvario amžiaus pradžios. Detali Lietuvos Virvelinės keramikos ir Pamarių kultūrų gyvenviečių chronologija remiasi radiokarboninėmis datomis iš Vakarų ir Šiaurės Rytų Lietuvos bei kaimyninių kraštų gyvenviečių. Pietų Lietuvoje turime vienintelę datą iš Šakių lankos gyvenvietės židinio: 3680 ± 350 b. p. (LE-3710). III tūkstantmečio pr. Kr. II pusėje Lietuvos teritoriją pasiekė ir kitos neolito Rutulinių Amforų kultūros gyventojų grupės. Pietų Lietuvoje šios kultūros pėdsakų aptikta Katros upės pakrantėse. Didžiausioje Rutulinių Amforų kultūros gyvenvietėje, Katros ištakų 1-ojoje, arklių dantys radiokarboniniu metodu buvo datuoti 4060 ± 70 b. p. (Ki-7619); 4135 ± 65 b. p. (Ki-7620).

Neolitas baigėsi, pradėjus gaminti žalvario dirbinius. Rytų Latvijoje Lagažos gyvenvietėje pirmieji žalvario apdirbimo pėdsakai buvo datuoti 3685 ± 80 b. p. (Ta-749); 3640 ± 70 b. p. (Ta-396) (Лозе, 1979, 121)

3.3. Medžiojamoji fauna akmens amžiuje

Stambiausi medžiojami žvėrys. Europoje ir gretimose Azijos srityse dabar gyvena 119 žinduolių rūšių. 113 iš jų atsirado naujausio geologinio periodo, kuriame mes dabar gyvename, kvartero (antropogeno) laikotarpiu. Šešios žinduolių rūšys išsivystė paskutiniojo makroklimato ritmo Merkinės tarpledynmečio ir Nemuno ledynmečio metu. Šis klimato ritmas prasidėjo prieš 130000 metų. Stambiuųjų žinduolių radinių kompleksai yra naudojami Europoje, skirstant gyvenviečių kvartero sluoksnius (Gaigalas, 1987).

Vienas įdomiausių pleistoceno (ledynmečio laikotarpio) stambių žinduolių atstovų buvo mamutas (*Mammuthus primigenius*), šiuolaikinio dramblio (*Elephas*) artimas giminaitis. Nepaisant nevienodų pažiūrų apie dramblių evoliuciją ir pasiskirstymą, visi tyrinėtojai pripažįsta, kad plioceno–pleistoceno metu gyveno trys dramblių gentys: *Archidiskodon*, *Mammuthus* ir *Palaeoloxodon*. Rytų Europoje daugiausia buvo paplitę dviejų pirmųjų genčių drambliai. Mamutai turėjo aukštyn išlenktas ilgas iltis, siekusias 5 m, ir storą gauruotą kailį, kuris juos patikimai saugojo nuo speigų. Tai didžiausias kada nors Lietuvoje gyvenęs ir medžiotas žvėris. Jį pačiomis primityviausiomis priemonėmis intensyviai medžiojo senojo akmens amžiaus (paleolito) žmonės. Lietuvoje nesurasta apdirbtų mamuto kaulų ir ilčių, tačiau kitur mamutų skeletų liekanų surasta paleolito laikotarpio žmonių stovyklose.

Mamutai buvo milžiniški žolėdžiai. Jų Lietuvoje galėjo būti keli tūkstančiai. Šie žvėrys išgyvendavę iki 150 metų, dantis keisdavę šešis kartus. Mokėdavę trimituoti kaip drambliai.

Lietuvoje mamutų kaulų radiniai nėra reti. Vis dėlto dažnai jie yra išsibarstę ir guli nebe pirminėje padėtyje. Jų surandama nuo seno, ir ypač pagausėjo atliekant žemės kasimo darbus. Ne visada į juos atkreipiamas deramas dėmesys, nors jie labai vertingi mokslui, atkuriant praeities aplinkos gamtines sąlygas ir pan.

Praėjusiame šimtetyje prieš Vilniaus universiteto uždarymą (1832 m.) zoologijos kabinete buvo saugomi 79-i mamutų kaulai, iš jų apie 40 dantų. Šie mamutų kaulų radiniai įvairiu metu buvo surinkti universiteto darbuotojų, studentų ir vietinių gyventojų Neries pakrantėse, o didelė dalis – tada buvusiam Vilniaus priemiestyje Šnipiškėse (buvusio Tėvynės kino teatro rajone).

Pagal turimus duomenis galima tvirtinti, kad mamutai Pietų Lietuvoje atsirado prieš 240–180 tūkstančių metų. Jų kūnas siekė 2,5–3,5 m aukščio, svėrė iki 7 t, apaugę ilgais, pusmetriniais, tankiais rudais plaukais. Po oda buvo sukauptas storas riebalų sluoksnis atsargai. Gyveno prie ledyno pakraščio tundroje. Mito žole ir krūmokšniais, kuriuos žiemą iš po sniego atkasdavo iltimis.

Lietuvoje vienas įdomiausių radinių buvo aptiktas kasant kanalizacijos griovį 1957 m. Vilniuje, Antakalnio rajone, Smėlio gatvėje. Čia gerai išsilaikę mamuto griaučiai gulėjo Neries slėnio trečiosios viršsalpinės terasos vaginio aliuvinio smėlio ir žvirgždo su gargždu nuosėdose 3,5 m gylyje. Ten atrastos dvi mamuto iltys. Dešinėsios ilties ilgis siekė 294 cm, o kairiosios – 281 cm. Maksimalus ilčių skersmuo – 17,3 cm. Surinkta daug kitų kaulų: vienas kaklo slankstelis, apatinis žandikaulis, dešinės priekinės kojos

petikaulis ir dilbis, dešinėsios užpakalinės kojos šlaunikaulis ir blauzdikaulis, keletas pėdos slankstelių ir apie 20 kitų skeleto dalių. Šis mamutas (*Mammuthus primigenius*) gyveno Nemuno ledynmečio pabaigoje, maždaug prieš 13000–12000 metų. Jo skeleto dalys buvo upės vandens suplautos ir palaidotos aliuvinėse nuosėdose. Mamutas žuvo labai senas. Jo aukštis ties sprandu, sprendžiant iš griaučių dydžio, buvo 3,2 m. Apatinio žandikaulio krūminiai dantys labai susidėvėję, iltys stambios, o kai kurie skeleto kaulai jau suauge (sukalkėję). Visa tai būdinga seniems individams. Aprašyto mamuto skeleto liekanas galima pamatyti apsilankius Kauno Zoologijos muziejuje, kuriame jos dabar saugomos.

Be to, Lietuvoje rasta pavienių mamutų kaulų. 1957 m. Vilnelės slėnyje prie Naujosios Vilnios, kasant žvyrą karjere, 20 m gylyje iškastas krūminis dantis. Ties Pagėgiais 1954 m. surasta dalis žandikaulio su krūminiu dantimi. Dar 1859 m. Jiesios atodangoje prie Kauno iškasti mamuto dantys, o vėliau – gerai išlikusi ilga mamuto iltis (durklas). Atskirų mamuto kaulų surasta Neryje ties Kaunu, griovyje prie Elniakampių kaimo (apie 40 km žemiau Vilniaus), Šilutės rajono Barzdėnų apylinkėje, Kretingos apylinkėje ir kitur (Kulikauskas ir kt., 1957; Gaerte, 1929). Gaila, kad ne visi radiniai patenka į patikimas rankas. Dalis radinių prapuola arba tiesiog į juos nekreipiamas dėmesys. Praėjusiame šimtmetyje D. Poška mamutų kaulų rinkinius laikė Baubliuose – pirmajame 1812 m. įkurtame Lietuvos muziejuje. Mamutų kaulų radiniai saugomi Kauno zoologijos muziejuje, Vilniaus universiteto zoologijos, geologijos ir mineralogijos muziejuose, Telšių, Panevėžio ir kituose kraštotyros muziejuose. Radiniai išbarstyti po muziejus ir ne visada pakankamai įvertinami ir ištiriami.

1985 m. gegužės mėn. 21 d. Kaišiadorių hidroakumuliacinės elektrinės statytojai prie Kruonio iškasė mamuto ilties nuolaužą, 85 cm ilgio ir 44 cm apimties radinys surastas slėnio šlaite, apie kilometrą šiauriau Kauno marių, maždaug 15 m gylyje. Iltis buvo tvirtai įstrigusi į molio sluoksnį, susiklojusį limnoglacialinėse mariose, kurios čia egzistavo prieš 14000 metų. Ši gerai išlikusi ilties nuolauža buvo atiduota į Tado Ivanausko zoologijos muziejų. Ilčių fragmentų rasta ir Kazokiškio žvyrų karjere netoli Vievio.

Mamutai Pietų Lietuvoje išnyko, kai teritorija visiškai išsilaisvino iš ledynų dangos vėlyvojo Nemuno ledynmečio pabaigoje. Jie išmirė prieš 10 tūkstančių metų.

Tokie gyviai kaip mamutas, plačiaragis briedis, gauruotasis raganosis ir kiti išnyko, nes negalėjo prisitaikyti prie smarkiai kintančių aplinkos sąlygų. Atšilus klimatui, keitėsi kraštovaizdis, prie kurio nesugebėjo pritapti šie stambiausi Lietuvos žvėrys: mamutai, plačiaragai briedžiai, urviniai lokiai ir kt. Prie to prisidėjo, matyt, ir pirmą kartą žmogus, medžiojęs juos maistui. Apskaičiuota, kad, keičiantis ekologinėms sąlygoms (pereinant iš Nemuno ledynmečio į holoceną), prieš 10 tūkstančių metų, kai atšilus klimatui sąlygos pagerėjo, išmirė daugiau žinduolių, negu per pastaruosius šimtmečius jų išnaikino žmogus.

Kartu su mamutais Pietų Lietuvoje gyveno ir išnyko gauruotieji raganosiai. Tai irgi stambūs stuburiniai – iki 3 t masės, tačiau ramūs žolėdžiai gyvūnai su ilgais tamsiais plaukais. Ant nosies augo metro ilgumo ragas. Pirmą kartą žmogui, nukovus gauruotąjį raganosį, šis ragas tiko durklui ir ietigaliui, kailis – apdarui, o mėsa – maistui.

Gauruotojo raganosio 48,2 cm ilgio kairysis šlaunikaulis buvo atkastas 1928 m. Vilniuje, Antakalnio rajone. Jo kaulų surasta Gardine ir kitur. Tuomet Lietuvoje buvo avims ir jaučiams giminingų žvėrių – avijaučių, kurie turėjo jaučio galvą ir avies liemenį. Šie žinduoliai pas mus išnyko vėlyvajame paleolite. Lietuvoje vėlyvajame paleolite vaikščiojo urviniai lokiai, stambesni už savo palikuonis – ruduosius lokius. Apie tai byloja šių žvėrių kaulų radiniai vėlyvojo Nemuno ledynmečio nuogulose.

Kritusiais mamutais, lemingais ir kitais gyvūnais maitinosi poliarinės lapės. Jos Lietuvoje išnyko kartu su lemingais. Pastarieji buvo labai panašūs į kurmius ir peles.

Visai neseniai, vos prieš kelis šimtus metų, Lietuvoje neliko šių pleistoceno faunos atstovų: europinių taurų, miškinių arklių (tarpanų), rudųjų lokių, ernių (kiaunių giminės), miškinių kačių (vilpišių), voverių skraiduolių, stumbrų – bizonų palikuonių (vėl įvežti iš kitur) ir kt.

Archeologinių tyrimų duomenys. Pasitraukus ledynams, tuoj pasirodė pirmieji žvėrys. Tai buvo mamutai, kurie neaplenkė ir Lietuvos teritorijos. Jie klaidžiojo tundros pakraščiuose, kur buvo pakankamai gero maisto. Tačiau nei Lietuvoje, nei visame pietų Pabaltijyje nerasta nė vieno apdirbtą mamuto kaulo ar durklo, o visi aptikti radiniai buvo nebe pirmą kartą padėtyje, o dažniausiai suplautuose, įstrižai

sluoksniuotuose graužo sluoksniuose (Rimantienė, 1996 a.) Manoma, kad ten, kur prasimaitino tokie stambūs žolėdžiai, galėjo prasimaitinti ir žmogus. Tuo tarpu neturime jokių įrodymų, kad Pabaltijy būtų įsikūręs žmogus.

Tik biolingo ir aleriodo laikotarpiais, kada į šiaurę patraukė šiaurės elnių bandos, paskui jas nusekė ir žmogus. Šiaurės elnių kaulų ir dirbinių iš jų rasta ne vienoje Pietų Pabaltijos vėlyvojo paleolito stovykloje ar radimvietėje. Nors Pietų Lietuvoje tokių radinių neturime, tačiau šią spragą gerai užpildo Kaliningrado srities ir Šiaurės Lenkijos teritorijose dar tarp abiejų Pasaulinių karų surinkti ir gamtiniais metodais datuoti radiniai (Groß, 1939, 1939 a, 1939–1940, 1940; Тимофеев, Филиппов, 1981).

Daug šiaurės elnių ragų ir dirbinių iš jų aptikta visai prie pat dabartinės Pietų Lietuvos sienos – Prėgliaus aukštupyje ir Mozūrų ežerų srityje (Groß, 1940). Iš šiaurės elnių ragų (kartais ir kaulų) buvo padaryta Liungbiu (Lyngby) tipo kaplių, žeberklų, irklo ir šėivos pavidalo ietigalių ir kt. Šio tipo ietigalių dar XIX a. viduryje rasta ir Kalniškiuose, Klaipėdos mieste (buv. Bachmano dvare, mergelio duobėje) (Groß, 1939 b; Rimantienė, 1996 a). H. Grosso duomenimis, vėlyviausias šiaurės elnio radinys Prūsijoje priskirtinas ancyliaus laikotarpiui (Groß, 1940).

Šiaurės elnius medžiojo klajokliai, kurie nevengdavo net labai tolimų kelionių. Įvairiose to meto Šlesvigo-Holšteino šiaurės elnių medžiotojų stovyklavietėse nustatyta, kad tundroje medžioklės buvo sezoninės – nuo gegužės iki rugsėjo (Rust, 1937, 1943). Žiemą medžiotojai paskui elnius traukdavo į pietus, ir jų stovyklose randama jau briedžių kaulų. Taigi tundroje, kaip ir dabartiniai šiaurės elnių medžiotojai (Зализняк, 1989), klajokliai medžiojo tik vasarą. Pagrindinė jų gyvenamoji vieta buvo retas miškas arba parko tundra. Tokios sąlygos susidarė jau aleriodo antrojoje pusėje. Ėmė veistis kiti miško žvėrys – briedžiai. To meto paleolito stovyklose pietiniame Baltijos pajūryje vyrauja šių abiejų žvėrių kaulai. Tačiau įvairiose vietose šalia šių svarbiausių maistui žvėrių dažnai aptinkama ir kailinių žvėrelių – bebrų, opšrų – kaulų.

Paleolito pabaigoje buvo medžiojamos ir žuvys. Opšrūtuose, prie pat Lietuvos ir Kaliningrado srities sienos, rasta stambios lydekos kaulų (Groß, 1937; 1938). Medžiojamų žuvų – lydekų bei plekšnių – rasta ir kitose vėlyvojo paleolito Pietų Pabaltijos stovyklose (Taute, 1968).

Tikrai pastovus gyvenimas Lietuvoje prasidėjo mezolite. Ir nors preborealyje dar nebuvo galutinai pasitraukę į šiaurę šiaurės elniai, tačiau pagrindinis laimikis jau buvo kitas. Visame Pietų ir Pietryčių Pabaltijy paplito stambieji miško žvėrys. Nors radinių Lietuvoje dar labai nedaug, bet juos papildo vėl tos pačios kultūros kaimyninių kraštų duomenys. Tik iš literatūros žinoma, kad 1900 m. Galubalio durpyne prie Balsupių rasta įvairių žvėrių kaulų ir kaulinių dirbinių (kurių tik dalis išliko), taip pat šuns kaukolė. Kamšų durpyne prie Kirsnos rasta keletas mezolitinio tipo kaulo dirbinių ir nemažai pradėtų pjaustyti taurių elnių ir stumbrų ragų (Puzinas, 1935). Iš atsitiktinių mezolitinio tipo raginių dirbinių su rožės liekanomis matyti, kad dirbiniais buvo apdorojami briedžių ir elnių ragai (Rimantienė, 1996 a), iš kurių daromi kirveliai. Pastaruoju metu Kabelių 2-ojoje stovyklavietėje preborealio kultūriniame sluoksnyje buvo rastas briedžio žandikaulis.

Mezolite elniai, briedžiai, šernai, stumbrai, taurai ir stimos medžioti Kaliningrado srities bei Šiaurės Lenkijos (Groß, 1939–1940), Šiaurės Vokietijos (Schuld, 1961), Jutlandijos (Brøndsted, 1960) gyvenvietėse. Visur jau laikyta prijaukintų šunų (Паавер, 1965).

Mezolitas – tai žūklės ir vandens paukščių medžioklės įsigalėjimo laikotarpis, nors Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose įrodymai dar labai kuklūs. Dažniausiai pasitaiko radinių, iš kurių galime spręsti apie žeberklavimą. Tad pagrindinis laimikis ir buvo stambios lydekos.

Kamšų durpyne rasta kaulinių žeberklų ir lydekos kaukolė. Kaliningrado srityje žuvų kaulų ir žeberklų rasta buv. Menturių durpyne (dabar Sečenovo, Ozersko r.) (Engel, 1935). Net toli šiaurėje Kundos stovykloje rasta stambios lydekos kaukolė su įstrigusiu žeberklu (Indreko, 1936). Pietų Lietuvoje apdegusių žuvų bei vandens paukščių kauliukų rasta mezolitiniame Netiesų stovyklos židinyje Nr.17, Maksimonių 4-osios stovyklos židinyje rastas didelio vandens paukščio kaulas.

Iš tų atsitiktinių duomenų dar negalima susidaryti jokio vaizdo apie to meto žūklę, o juo labiau apie pačias žuvis. Tik kai imta žvejoti tinklais ir bučiais, ant žvejo šeimynos stalo pateko įvairesnių žuvų. Beje, tinklai net šiauriniuose kraštuose pradėti megzti iš viksvų bei žilvyčių karnų jau pačioje mezolito pradžioje – preborealyje (Pälsi, 1920; Burow, 1973).

Iki neolito laikotarpio pagal turimus žvėrių kaulų radinius galima tik konstatuoti, kokie žvėrys medžioti, tačiau jokių statistinių duomenų dar negalima pateikti.

Žūklė turėjo ir socialinį vaidmenį, nes žmonės ilgėliau pasilikdavo prie geresnių žūklės vietų, tapdavo sėslesni. Todėl ir tose gyvenvietėse susikaupę kaulų kiekiai yra daug išpūdingesni, o kartais juos pavyksta apdoroti net statistiškai. Tačiau statistika nėra visai patikimas rodiklis faunai apibūdinti, nes gyvenvietėse randamos liekanos daugiau atspindi žmonių poreikius, o ne žvėrių kiekio santykius gamtoje.

Pastaruoju metu tyrinėjimų duomenis apibūdino L. Daugnora (Daugnora, Girininkas, 1996), jais ir galima remtis nagrinėjant Lietuvos paminklus. Daugiausia galima pasinaudoti Šiaurės ir Vakarų Lietuvos tyrinėjimais. Tuo tarpu medžiagos iš Pietų Lietuvos paminklų labai mažai, bet ją galima patikimai papildyti netolimaus Kaliningrado srities ir Šiaurės Baltarusijos tos pačios kultūros radiniais. Visoje šioje srityje ankstyvajame ir viduriniame neolite buvo paplitusi Nemuno kultūra. Kai kurie tyrinėtojai bando iš jos išskirti atskirą – Cedmaro (Serovo) grupę, tačiau ūkiniu atžvilgiu tai neturi jokios reikšmės.

Pietrytinėje Kaliningrado srities dalyje geriausiai ištirtoje Cedmaro A ankstyvojo neolito gyvenvietėje (Stadie, 1921; Timofeev, 1987, 1979, 1981) rasta daug rago bei kaulo dirbinių, taip pat neapdirbtų žvėrių kaulų. N. M. Jermolovos nustatyta, kad mišriuose ažuolynuose daugiausia medžioti šernai, briedžiai, elniai, stirnos, lokiai, vėliau, matyt, praretėjus miškams, atsirado taurų. Nebuvo jokių atvirus plotus mėgstančių žvėrių, pavyzdžiui, laukinių arklų ar kiškių. Iš kailinių žvėrelių minėtini bebrai, kiaunės, ūdros, lapės, retkarčiais vilkai. Žuvų mažai, daugiausia lydekos, šamai, kuojos. Tačiau Ančių pelkės (Utinoje boloto) gyvenvietėje, priklausančioje jau ankstyvojo ir vidurinio neolito sandūrai, daugiausia rasta taurų ir šernų kaulų, rečiau stirnų, lokių, elnių ir kiaunių. Matyt, kiek pakito miško sudėtis.

Ryškių duomenų gauta tyrinėjant Kamenio Nemuno kultūros gyvenvietę Polesėje, Pinsko pelkėse (Исаенко, 1976). Joje V. Ščeglovos konstatuoti tokie žvėrių kaulai: taurų, briedžių, elnių, stirnų, šernų, lokių, opšgų, bebrų (Щеглова, 1972). Tačiau ir čia statistika pasikliauti negalima, nes gyvenvietėje buvo rasta ir vėlesnio periodo radinių.

Iš labiausiai medžiojamų ir branginamų žvėrių dantų ir ilčių, juos pragrėžus, buvo daromi amuletai. Visoje Nemuno kultūros srityje aptikta amuletų iš šerno dantų ir ilčių, lokio ilčių, briedžio bei elnio priekinių dantų. Daryti amuletai ir iš šuns ilčių, nors šiaip iš naminių gyvulių dantų amuletų nedarydavo.

Šiaurės Lietuvos Narvos kultūros gyvenvietėse rasti žvėrių kaulai ir jų santykis kiek skiriasi nuo Pietų Lietuvos, tačiau tai priklausė nuo skirtingų gamtos sąlygų (Daugnora, Girininkas, 1996). Rytų Lietuvoje ankstyvajame neolite šalia plačialapių miškų vešėjo pušynai, todėl čia daugiausia medžioti taurieji elniai, taurai, briedžiai, lokiai, vilkai, bebrai ir kiti kailiniai žvėreliai (Daugnora, 1992). Viduriniame neolite Rytų Lietuvoje įsivyravo pušynai, todėl čia ir toliau pirmavo elniai, beveik nesumažėjo briedžių kiekis. Šie abu gyvūnai sudarė daugiau kaip pusę visų medžiojamųjų. Tarp kitų žvėrių daugiausia buvo šernų, tačiau jie sudarė nedidelį procentą. Tuo tarpu daug tankesniuose Vakarų Lietuvos miškuose pirmąsias vietas užėmė šernai ir briedžiai, o pačiame pajūryje kai kuriose gyvenvietėse daugiausia rasta ruonių kaulų (Rimantienė, 1979). Net pagal dantų amuletus matyti, kad labiausiai mėgstami buvo ruonių ilčių ir briedžių bei šernų priekinių dantų kabučiai.

Vėlyvajame neolite šiek tiek pakito klimatas. Rytų Lietuvoje išplito pušynai ir eglynai, sumažėjo plačialapių. Vakarų Lietuvoje didžiąją miškų dalį sudarė eglynai. Nors gyvūnija ne taip greitai reagavo į gamtos pakitimus, tačiau matyti, kad abejose srityse ėmė daugėti briedžių ir mažėti tauriųjų elnių. Dar toliau į šiaurę nuo Lietuvos, kur buvo tankesni miškai, daugiausia gyveno briedžiai, šernai, rečiau taurai, daug kailinių žvėrelių (Паавер, 1965).

Vėlyvojo neolito Lietuvos paminkluose taip pat labai reta žvėrių kaulų. Galima paminėti Margių 1-osios gyvenvietės radinius vėlyvojo neolito sluoksnyje. Tai buvo briedžių, zuikių, smulkių skeltanagių (gal stirnų) ir arklų (gal naminių) kaulų menkos nuolaužos.

Spręsdami apie Pietų Lietuvos fauną pagal kaimyninės Kaliningrado srities duomenis, turėtume manyti, kad ir šiame krašte pagrindinis medžiojamasis žvėris buvęs šernas ir taurusis elnias. Tokia žvėrių sudėtis aptikta vėlyvojo neolito Cedmaro D gyvenvietėje (Timofeev, 1987). Daugiausia aptikta šernų, taurų ir elnių kaulų. Tačiau šalia jų rasta ir briedžių, stirnų, laukinių arklų, vilkų, lokių, ūdrų, bebrų ir vilpišių. Žuvys vis dar išaugdavo labai didelės – lydekos Cedmaro D gyvenvietėje siekė iki 100 cm ilgio.

Tuo tarpu pajūryje labiausiai medžiojami buvo ruoniai. Jų kaulų rasta vėlyvojo neolito Šventosios 1 A, Nidos ir ypač daug Lenkijos pamaryje Žucevo gyvenvietėje (Žurek, 1954). Tuo tarpu į pietus nuo Lietuvos vėlyvosios Nemuno kultūros srityje pirmavo briedis ir šernas, o toliau tauras, stirna, lokys, lapė, bebras (Щеглова, 1972).

Vėlyvajame neolite pradėta laikyti ir naminius gyvulius, nors medžioklė, kaip pagrindinis maisto šaltinis, dar ilgai neprarado savo reikšmės. Nereikia manyti, kad žmonės prisijaukino vietinius žvėris. Pirmieji naminiai gyvuliai turėjo būti atvežtiniai, nes prijaukinimas tai ilgas selekcinis darbas. Tai patvirtina ir radiniai. Pirmieji naminiai gyvuliai nebuvo tie, kuriuos tariamai buvo galima išvesti iš vietinių laukinių (iš šernų – kiaules, iš taurų – jaučius). Jau viduriniame neolite pasirodė šiose platumose negyvenantys gyvūnai – avis ir ožka. [vežta buvo ir arklys, ir kiaulė, nors šie gyvuliai vėliau galėjo kryžmintis su vietiniais laukiniais sudarydami naujas vietines veisles. Pradžioje naminių gyvulių buvo labai nedaug, ir jie buvo prabangos dalykas. Juos galėjo priimti žmonės, kurių savimonė jau buvo tiek išaugusi, kad jie suvokė gali valdyti gamtą.

Grįžkime prie Kaliningrado srities paminklų. Cedmaro A gyvenvietės viršutinėje kultūrinio sluoksniu dalyje šalia laukinių žvėrių, vilpišių kaulų ir vėžlių šarvų rasta ir avies bei ožkos kaulų. O Cedmaro D vėlyvojo neolito gyvenvietėje šalia daugybės miško žvėrių kaulų bei kaulinių dirbinių rasta avies, didelio raguoto jaučio ir šuns kaulų (Timofeev, 1987).

Polesės vėlyvosios Nemuno kultūros Kamenio gyvenvietės sluoksnyje pusę kaulų radinių sudarė laukinių žvėrių, kitą pusę – naminių gyvulių kaulai: pirmiausia naminių jaučių (beveik pusė visų naminių gyvulių), toliau žirgų, kiaulių, visai nedaug smulkiųjų raguočių ir šunų kaulų (Щеглова, 1972).

Šiaurinėje Lietuvos dalyje taip pat gana gausu naminių gyvulių kaulų, pvz., Šarnelės gyvenvietėje Vidurio Žemaitijoje (Butrimas, 1996) jie sudarė 17% visų rastų kaulų. Iš jų įdomiausi jaučių ir žirgų kaulų radiniai, nes jaučiai buvo reikalingi žemei dirbti, o žirgai susisiekimui.

Visi naminiai gyvuliai, be abejo, Lietuvą bus pasiekę prekiaujant su kaimynystėje įsikūrusiais Rutulinių amforų kultūros žmonėmis. Viena kita šios kultūros gyvenvietė (Šventosios 2/4 A) buvo įsikūrusi ir Lietuvoje. Įvairiose Pietų Lietuvos vėlyvojo neolito gyvenvietėse rasta keramikos, tiesiogiai sietinos su Rutulinių amforų kultūra (ryškiausi radiniai iš Katros ištakų gyvenvietės).

Reikia paminėti Lietuvos pasienyje, Volkovisko rajone, 1978 m. tyrinėtą Rutulinių amforų kultūros kapinyną. Viename kape su keramika bei kauliniais strėlių antgaliais rasta ir 13 gyvulių griaučiai – daugiau kaip 1000 kaulų. Tai buvo 9 naminiai jaučiai ir karvės, šiek tiek smulkesniųjų raguočių ir gana stambaus naminio žirgo kaulo nuolauža (Щеглова, Чернявский, 1976). Kitame kape rasti dviejų jaučių ir kiaulės griaučiai. Tokio paties tipo jaučių kaulų rasta ir Krivinos bei Osovieco vėlyvojo neolito bei ankstyvojo žalvario amžiaus gyvenvietėse Šiaurės Baltarusijoje, Lenkijos neolitiniuose kapinyuose ir Šveicarijoje. Visi jie buvo seniai prijaukintų veislių.

Lietuvos gyvenvietėse rasta jaučių kaulų, tačiau nedaug. Daugiausia stambiųjų raguočių kaulų buvo Kretuono 1 B vidurinio neolito gyvenvietėje (Daugnora, Girininkas, 1996). Šventosios gyvenvietėse iš vidurinio neolito pasitaikė viena kita jaučio kaulo nuolauža, o Šventosios 2/4 A Rutulinių amforų kultūros gyvenvietėje ir jaučio ragas šalia medinio arklų išaros ir jungo modelio (Rimantienė, 1996 b).

Tuo tarpu žirgų kaulų rasta Šarnelėje, Daktariškės 1-ojoje gyvenvietėje, Duonkalnio alkvietėje ir svarbiausia Nidoje. Jeigu dar galėtume abejoti, ar tie kaulai naminio žirgo, tai Nidoje rasti kaip tik tie nugaros slanksteliai, iš kurių matyti, kad žirgas buvo jojamas.

Iš visko matyti, kad naminių gyvulių kaulų kiekis neolito bei žalvario amžiaus pradžios gyvenvietėse ne visai atspindi jų tikrąjį kiekį gyvenime. Jaučiai ir žirgai, matyt, nebuvo valgomi, tad kritę buvo pakasami toliau. O ankstyvųjų piliakalnių radiniai, kuriuose labai ryškiai vyrauja naminių gyvulių kaulų kiekis, rodo, kad gyvulininkystė buvo paveldėta iš senovės.